

Havel, Dalibor; Bárta, Stanislav

Ústav pomocných věd historických a archivnictví

In: *Pod ochranou Kleió : historické obory na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity*. Borovský, Tomáš (editor); Němec, Jiří (editor). Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. 124-129

ISBN 978-80-210-9258-7; ISBN 978-80-210-9259-4 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141076>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Brněnská diplomatická škola a její žáci

Poválečná situace vytvořila na brněnské filozofické fakultě v oblasti historických věd prostor pro kvalitativní změnu, která ovlivnila charakter zdejší vědecké pramenovědné práce až do současnosti. V roce 1949 zde totiž vzniklo samostatné archivní studium, které nebylo zaměřeno jen na praktickou výchovu budoucích archivářů, ale díky svému zakladateli, Jindřichu Šebánkovi, mělo nezanedbatelný akademický rozměr. Ten byl vyjádřen mimořádným důrazem na studium a praktickou aplikaci pomocných věd historických.

Jich výuka byla sice v Brně realizována díky V. Vojtíškovi a V. Hrubému již od počátků existence Masarykovy univerzity, nicméně teprve Šebánkovi impulzy povýšily zdejší seminář na mezinárodní standard. Bylo to díky provázanosti zdejšího archivního studia s ediční praxí při vydávání bohemikálního úředního materiálu přemyslovské éry ve svazcích českého diplomatáře. Šebánkovi bylo jasné, že stagnace, v níž se tato edice ve čtyřicátých letech ocitla, je mimo jiné důsledkem metody aplikované ve svazcích již vydaných a že její překonání bude možné jen s novou metodickou výbavou a za předpokladu, že do přípravné práce zapojí na různých úrovních své studenty. Český diplomatář se tak stal krystalizačním jádrem, kolem něhož se od počátku padesátých let vytvořila brněnská diplomatická škola.

Diplomatář jakožto edice teritoriální se vždy musel vyrovnat s otázkou, do jaké míry lze použít ediční techniku standardních edičních projektů zahraničních (aplikovanou v řadě *Diplomata* v rámci *Monumenta Germaniae historica* na materiálu s pokročilejším institucionálním zázemím) na středověké prameny domácí provenience. Navíc tato teritoriálně bohemikální edice zahrnovala v každém svazku pestrou paletu různých (rozumějme: na různých stupních diplomatického vývoje se nacházejících) vydavatelů a příjemců, v jejichž interakcích písemnosti vznikaly. A tak Šebánkovi nezbylo, než pokusit se tato specifika při vydávání zohlednit. Zformuloval zásady, jejichž podstatou bylo v zásadě následující: základním kritériem pro posouzení spolehlivosti dotyčného pramene zůstává analýza vnějších a vnitřních znaků (zejména písma a stylu), dále je třeba vyšetřit, jaký vztah k listině má dotyčný vydavatel (příjemce), jaké diplomatické okruhy se na tvorbě domácích úředních písemností podílejí a jakých diplomatických nástrojů při tom používají – v tom spočívalo „brněnské novum“. Tyto zásady ovlivnily podobu nejen jednotlivých, brněnskou diplomatickou školou vydávaných svazků diplomatáře (šlo doposud o léta 1240–1283), ale i monografickou produkci Šebánka a jeho žáků, z nichž se nejvýrazněji na přemyslovskou diplomatiku zaměřila Sáša Dušková.

Šebánek si byl vědom, že bez mezinárodního zakotvení zůstane jeho práce bez náležitého ohlasu – inicioval proto vznik pracovní skupiny, jejímž výsledkem bylo založení Mezinárodní komise pro diplomatiku. První zasedání se symbolicky konalo v Brně v roce 1968. Je třeba podotknout, že brněnské archivní studium, které se vytvořilo kolem Šebánka a jeho diplomatáře, nevychovalo jen oddané stoupence přemyslovské diplomatiky. Základní metodické instrumentarium kritické práce s textem si sice všichni cvičili primárně na tomto materiálu, přesto se již v průběhu padesátých let vyprofilovala další výzkumná témata, jež byla v Brně realizována.

V prvé řadě je to tematika související s působením olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka (1124–1150), jehož písemnosti podrobil důkladnému rozboru Šebánkův žák Miroslav Flodr. Flodr využil výjimečné příležitosti velmi solidně dochovaných pramenů v olomoucké kapitulní knihovně a archivu, ba co více, povšimnul si shod písma mezi Zdíkovými listinami a některými pasážemi kapitulních kodexů z období jeho episkopátu. Tím našel objektivní kritérium pro stanovení bezpečné olomoucké provenience celé skupiny rukopisů a fakticky tak položil základy

Archivní brigáda kolem roku 1950 (u stolu v rádiovce J. Šebánek)
Zdroj: Archiv Masarykovy univerzity

Práce s diplomatářovým aparátem, pravděpodobně 50. léta 20. století

Zdroj: Archiv Masarykovy univerzity

přemyslovské skriptoristiky v českých zemích. Upozornil rovněž na význam rukopisných zlomků, jim ale svou pozornost mohl věnovat pouze okrajově a nesystematicky. Ačkoliv bylo Flodrovo *Skriptorium olomoucké* (1960) zamýšleno jako součást širěji pojatého badatelského konceptu věnovaného počátkům latinské písemné tvorby v českých zemích, zůstalo bohužel u této monografie a k ranému středověku se M. Flodr již nikdy nevrátil. Svým způsobem na Flodrovy impulzy navázal Jan Bistrůcký, další absolvent brněnského archivního studia. Od konce šedesátých let byl Flodrův zájem upoután jinými vědami, konkrétně nejprve filigranologií, od první poloviny let sedmdesátých pak epigrafikou a kampanologií. Zatímco u prvně jmenované disciplíny bylo možno dospět toliko k sestavení prvního učebního textu v češtině (1974), v případě epigrafiky se zaměřil na materiálovou přípravu a systematickou katalogizaci nápisů. Vedle nezbytného metodického základu zadával soustavně epigrafická témata v rámci kvalifikačních prací. V tomto trendu pokračuje Helena Krmíčková.

I když byla brněnská diplomatická škola zaměřena na přemyslovský materiál, nebránilo to některým Šebánkovým žákům, aby medievistický časový horizont překračovali. Nejvýraznějším představitelem tohoto směru v Brně je Vladimír Vašků, který se ve své práci zaměřil na teoretické otázky novověké diplomatiky a velkou část své publikační činnosti věnoval raně novověkým revizně-konfirmačním řízením středověkých privilegií, která byla v pravidelných vlnách zkoumána, zdali nejsou v rozporu s legislativou rodícího se osvěcenského absolutistického státu. Na toto téma vznikla pod jeho vedením rovněž celá škála kvalifikačních prací. Novověkou diplomatiku (včetně jejich teoretických i praktických, edičních otázek) v současnosti pěstuje Zbyněk Sviták.

Pracoviště *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (český diplomatář)

Pracoviště se zaměřuje na kritické zpřístupňování veškerých pramenů úřední provenience vztahujících se k dějinám českého státu od počátků do roku 1310. Záměr vydávat český diplomatář, tedy zjednodušeně edici listin českého středověku, formuloval již František Palacký a první svazek publikoval profesor pomocných věd historických pražské univerzity Gustav Friedrich v letech 1904–1907. Po jeho smrti se dokončení jednoho ze svazků ujal Zdeněk Kristen, jehož práci dokončil Jan Bistřícký. Hlavní těžiště prací se však přeneslo do Brna, kde bylo pod vedením Jindřicha Šebánka založeno pracoviště český diplomatář. V roce 1954 bylo formálně stvrzeno pověření brněnského pracoviště, aby pokračovalo ve vydávání diplomatáře, a Jindřich Šebánek a jeho žáci postupně dovedli edici až po období interregna 1278–1283.

Vydávání českého diplomatáře dospělo do zlomového období nástupu Václava II. na český trůn (1283). Období vlády posledních Přemyslovců staví editora před nové úkoly, totiž stanovit ediční techniku odpovídající změně situaci ve struktuře i charakteru úředních písemností přelomu 13. a 14. století. Dokončení diplomatáře zajišťuje Dalibor Havel, který si spolu s okruhem svých žáků (mezi nimi se nejvýrazněji na přemyslovskou diplomatiku profiluje Lukáš Führer) klade vedle teoretických otázek (souvisejících se vznikem a užíváním nových typů pramenů, zejména úředních knih, a s postupující profesionalizací notářské práce ovlivňované stále zřetelněji recepcí zásad učených práv v kancelářské praxi) i otázky praktické směřující ke stanovení nové ediční techniky pro dokončení českého diplomatáře. Paralelně s přípravou reálného materiálu a v úzké spolupráci s brněnským pracovištěm probíhá na Filozofické fakultě Ostravské univerzity (pod vedením brněnského absolventa Richarda Psíka) zpracovávání formulářových sbírek listinného i epistolárního obsahu, včetně spisů teoreticko-rétorických.

Pracoviště *Regesta Imperii* – pobočka Brno

Rakousko-německý ediční podnik *Regesta Imperii* připravuje registrové edice listin středověkých římsko-německých císařů a králů od dynastie Karlovců až po Maxmiliána I. Počátky *Regest Imperii* sahají do první poloviny 19. století, kdy frankfurtský městský knihovník a archivář Johann Friedrich Böhmer (1795–1863) započal se sbíráním císařských listin a s jejich vydáváním ve formě stručných výtahů – tzv. registů. Po Böhmerově smrti prošla *Regesta Imperii* poměrně složitým vývojem a postupně vystřídala několik domovských institucí. Od roku 1906 je jejich hlavním místem Akademie věd ve Vídni. V roce 1967 byla založena sesterská Německá komise pro zpracování *Regest Imperii*, která je dnes součástí Akademie věd a literatury v Mohuči.

Pracoviště *Regesta Imperii* – pobočka Brno, založené roku 2011, je nejmladším pracovištěm edičního podniku *Regesta Imperii* a současně jeho první odnoží mimo Rakousko a Německo. Pod vedením Petra Elbela se zaměřuje se na archivní výzkum a ediční zpřístupnění listin a listů krále a císaře Zikmunda Lucemburského (1368–1437). Registry jsou zpracovávány po jednotlivých zemích a archivech a v současnosti vyšlo, respektive je připraveno do tisku celkem 6 svazků pokrývajících území dnešní České republiky. Dalším cílem je archivní výzkum a příprava registrových svazků z polských, bavorských, italských a švýcarských archivů či knihoven. Vedle toho se pracoviště bude podílet na přípravě registů Václava IV., a po mnoha letech se tak snad jinými cestami naplní záměr brněnského profesora pomocných věd historických Václava Hrubého, který již v roce 1930 představil plán vydávat ve spolupráci s Rakouskou akademií věd *Regesta Imperii* doby Václava IV.

* * *

Výroba pergamenu v kurzu pro veřejnost „Středověká písařská díla“, březen 2018

Zdroj: Ústav pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Ústav pomocných věd historických a archivnictví prodělal v posledních několika letech poměrně bouřlivý vývoj, jehož výsledkem je proměna studia, obohacení výzkumu i rozvoj mezinárodních kontaktů. Pracoviště nadále nabízí dva studijní programy jak v bakalářském, tak navazujícím magisterském stupni, a sice archivnictví a pomocné vědy historické (tento program má navíc i doktorský stupeň). Jejich nová akreditace reagovala na vývoj v oboru a studium je více provázáno s praxí a umožňuje lepší profilaci studentů. Pracoviště je navázáno na mezinárodní výzkum a dále se člení dle zaměření jednotlivých (nejen) edičních projektů na pět podpracovišť: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (vedoucí Dalibor Havel), Regesta Imperii (vedoucí Petr Elbel), Novověká studia: diplomatika – správa – prameny (vedoucí Zbyněk Sviták), Ediční pracoviště – literární a epigrafické texty (vedoucí Helena Krmíčková), Pracoviště pro pramenovědná studia (vedoucí David Kalhous). Mezinárodní aktivity se neomezují pouze na výměnu studentů v rámci programu Erasmus+ (Německo, Itálie, Polsko, Slovensko), ale rozvíjí se též přeshraniční projektová spolupráce či přednášková činnost zahraničních specialistů. Široké veřejnosti ústav nabízí otevřené přednáškové cykly (medievistické pátky, archivní čtvrtky) nebo vzdělávací kurzy (genealogický, středověká písářská dílna).

Webové stránky pracoviště: <http://archivnictvi.phil.muni.cz/>